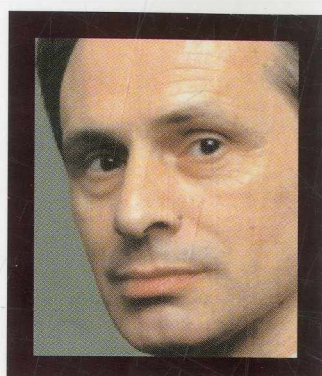
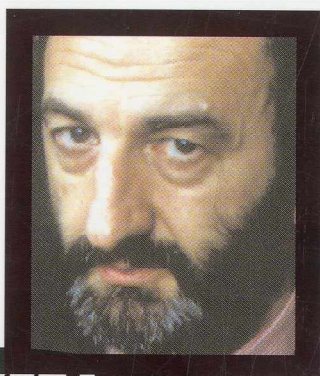
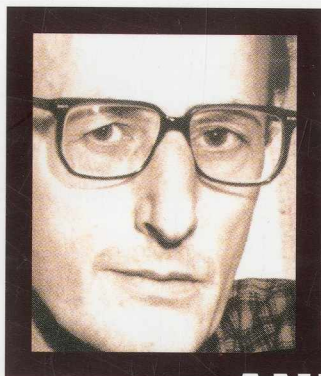
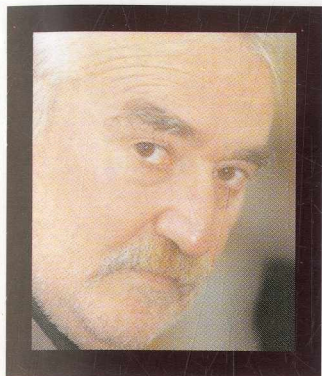

književni glasnik

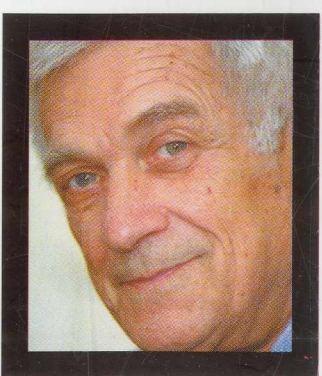
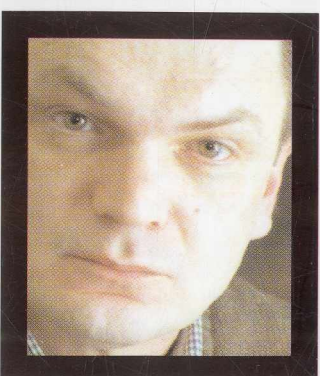
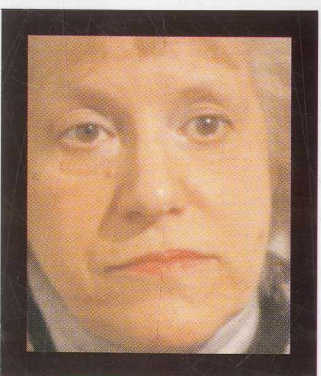
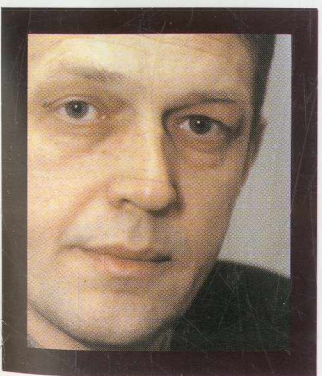
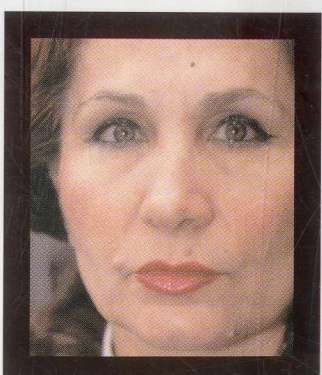
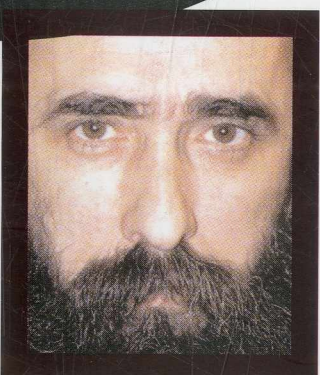
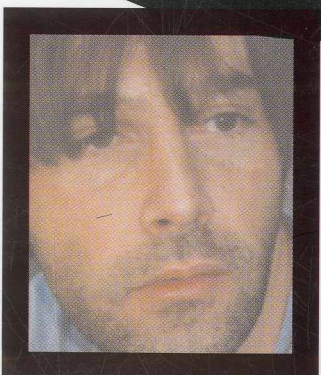
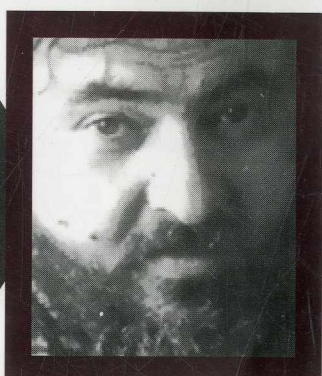
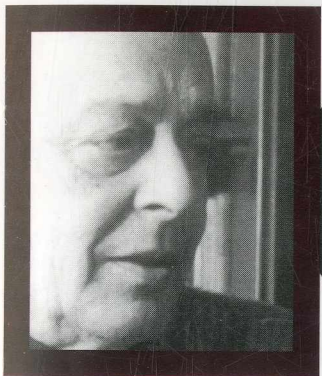
Broj 3-5
maj-oktobar,
2001.

KNJIŽEVNOST • TEORIJA • NAUKA • IZDAVAŠTVO • BIBLIOTEKARSTVO • KNJIŽARSTVO

ANKETA

Srpska
književnost
u olovnim
vremenima
1988-2000.

književnosti biva, objavila svoje zrele knjige potvrdivši status: M. Marčetić, I. Negrišorac, M. Đorđević... Na neki način u preostaloj periodici i samostalnim knjigama dominirala je mlada, neoliričarska generacija, najavljujući svoj puni dolazak: V. Karanović, D. Vukićević, O. Horvat, L. Blašković, D. Ilić, J. Marinkov, N. Jovanović, S. Radojčić, Z. Karanović, M. Pasujević, S. Jelenković.

Neobičan uspeh kod kritike i kod publike postigli su M. Tešić i D. J. Danilov.

Ni u prozi nije bitno drugačije. Neke od svojih najboljih knjiga objavili su ranije afirmisani, značajni pisci, koji se bitnije nisu menjali:

P. Ugrinov, V. Colanović, D. Nikolić, A. Tišma, F. David, M. Pavić, S. Velmar-Janković, V. Ognjenović. Od pisaca stvarnosne orijentacije najviše uspeha imali su R. Beli Marković i Milica Mićić Dimovska, a nešto manje M. Josić Višnjić i M. Savić... Pripadnici nekadašnje mlade srpske proze su, nesumnjivo, bili dominantni u 90-im, pre svih sem Albaharija, Basara, Petković, Lj. Arsić, Velikić, Pištalo, Pisarev, Pantić. Od prozaista narednih generacija najviše uspeha imao je Goran Petrović, uz njega Z. Čirić, V. Tasić pa onda drugi.

U oblasti eseja, čini mi se da su najviše ostvarili J. Hristić i J. Aćin, a u kritici M. Pantić, A. Jerkov, T. Brajović, G. Božović...

U novo stoleće srpska književnost ulazi poetički

ALEKSANDAR JERKOV

Iznad rdave sredine

Veliko je pitanje može li se odrediti pravo svojstvo jedne epohe, naročito ako se na nju ne baci samo letimičan, prividno sveobuhvatan pogled, nego

se gleda sa osećajem za razlike i finese, za vrednosti i detalje, za pojedinačna dela i ukupne sudbine. To posebno važi kada je reč o kulturi, istoriji umetnosti i književnosti, jer je tu pritisak odnosa najvrednijih dela i potrebe da se obuhvati celina produkcije najveći. Nije isto da li se o jednom periodu književnosti sudi na osnovu najboljih dela, ili na osnovu onih dela koja su bila u najvećoj bliskosti i skladu sa drugim osobinama epohe. Nije isto da li se sudi prema delima koja su određivala nivo vrednosti koje je dostizao i omogućavao književni stil epohe, ili nekoj vrsti preovlađujuće prakse kojoj su se, kao i svakoj modi, svakom trendu, priklanjali manje autentični stvaraoci. Opet, ako se sve relativizuje razlikama koje uvek postoje, onda se najčešće ništa dovoljno opšte ne može ni reći: onaj ko bi želeo da - sebi

vremenima

1988 - 2000.

pluralizovana, sa različitim generacijama i ambicijama, sa snažnom književnom tradicijom kao dobrim zalogom budućnosti. □

DESET NAJVAŽNIJIH KNJIGA U 90-im

Radoslav Petković: **Sudbina i komentari**

Svetlana Velmar-Janković: **Bezдно**

Ivan V. Lalić: **Pismo**

Bora Radović: **Izabrane pesme**

David Albahari: **Snežni čovek**

Vladimir Arsenijević: **U potpalublju**

Pavle Ugrinov: **Egzistencija**

Svetislav Basara: **Ukleta zemlja**

Milica Mićić Dimovska: **Poslednji zanosi MSS**

Goran Petrović: **Sitničarnica Kod srećne ruke**

i drugima - razjasni odlike jednog perioda u istoriji čovečanstva, ili istoriji kulture, nikada ništa ne bi mogao da zaključi ukoliko bi sve vreme morao da brine da li postoje i drugačiji primeri, i da li je usredsređujući se na najvrednije previše manje vrednog, a ipak bitnog, morao da izostavi. Ipak, vrlo dobro znamo da se posle nekog vremena prah i pepeo svakodnevce slegnu u pamćenju ili u istorijskoj analizi, i da onda iskrсну jasne konture jednog doba i njegove najvažnije odlike mogu se bez ikakvog oklevanja imenovati.

Meni se, na primer, čini da su za nama tri epohe. Prva je pozni titoizam do 1980, koji je imao neke odlike kraja carstva, a to će reći ostarelog upravitelja neba i zemlje koji gleda da što bolje odživi svoje poslednje dane te uglavnom pušta i druge da žive dobro ukoliko njemu, i njegovoj samom sobom zabavljenoj družini, nisu na smetnji. Drugo doba je vreme nekrofilnog titoizma tokom devete decenije prošlog veka, kada je na sceni bilo ubrzano iscrpljivanje svih resursa nasleđenih iz prethodnog razdoblja. Upravo je ubrzano korišćenje ovih akumuliranih rezervi podstaklo preterana očekivanja, pa se u ovom dobu može, sa jedne strane, pratiti dalja degeneracija sistema, a sa druge strane sve jači pritisak da se ostvare istorijski, ekonomski i plemenski ciljevi. Nabujala osećanja, preokret od plana realnog života na plan nerealnih očekivanja, koji je mobilisao veliki broj ljudi, znak je pravog iscrpljivanja. To je najrealniji pokazatelj mere nedostatka: tek se po snazi ovakve zablude vidi ono čega nema. Tako je utvrđeno, uprkos prividno dobrom stanju u ranijem razdoblju, koliko toga je zapravo nedostajalo.

Treće doba je vreme realizacije zlog nauma u završnoj dekadi XX veka. Kada su se razobručile prejake sile, kada je uzeo maha proces neposrednog razaranja zemlje u kojoj smo živeli, doba koje treba u ovoj anketi oceniti ostalo je sasvim ogoljeno i veliko je pitanje da li se ono mora ocenjivati uzeto samo za sebe, ili pak u celini ovog procesa koji smo kroz smenu tri društvenoistorijske etape naznačili.

Kako, za početak, nazvati to razdoblje? Da li to učiniti po Miloševiću, u kom slučaju se iza lika dominantne političke figure skriva mnogo širi front koji je čvrsto stajao iza njega na početku ove epohe? Ili po raspadu koji je zapravo obeležio sve oblike svakodnevice, pa bi se posle svih apokaliptičnih iskustava mogla steći fobija od dezintegracije. Kako god ga zvali, u samoj osnovi ovog poslednjeg perioda stoje zanos, obmana i očaj.

Sve ovo treba reći, paradoksalno, da bi se izbio pogled na književnost koja bi označena kao literatura miloševićevskog doba sa nepravom bila vezana za jednu epohu u kojoj sama književna ostvarenja nisu učestvovala na iole značajniji način. Zato je tako ne treba ni odrediti. Srpska književnost se ne sme svrstavati u ovaj poslednji, treći period kao neku vrstu duhovnog etimona, ishodišta stvaralačke imaginacije. Možda je najznačajnija osobina te decenije, kada se književnost ocenjuje u društveno-

istorijskom kontekstu, upravo ta da književnost nije patila od miloševićevskog simptoma, da nije bila ratno-

nekada neko bude sabrao šta je sve u stihovima napisano, na primer, o Hilandaru, biće to dobar materijal za sociokulturnu analizu. Veliko je pitanje da li u svom tom hilandarstvu ima tri pristojna stiha koji nisu čista poza. Pa ipak, ako se ova vrsta ulagivanja tradiciji i nasleđu uzme kao probni kamen, vodeći pri tome računa

da je srpski modernizam ne samo u poeziji nego i u slikarstvu već istraživao sposobnost da se modernističkom preoblikovanju izlože duhovni toposi istorije (Popa, Čelić), valja imati na umu da je i na toj podlozi ova epoha ostvarila velik domet. Četiri

kanona Ivana V. Lalića su završna **koda** tog iskustva začetog u Eliotovim kvartetima, a poezija Milosava Tešića u najvećoj usredsređenosti na istoriju slika njenu prazninu na kraju veka. To što se još nije dovoljno jasno videlo kako Tešić nije obnovitelj simbolizma, nego pesnik istorijske praznine, gde je na mesto ugasle transcendencije stala pomamna nomenklatura bilja, a samospoznaja zastrta lepotom zvuka u koji se stapaju neočekivane reči, pitanje je za neku drugu priliku. Eto

kako se, i koliko, velika dela razlikuju od neke preovlađujuće prakse jedne epohe, pa ih na nju ne treba ni svoditi, nego čitati otvorenih očiju za novo. Možda bi se kao rdava crta vremena o kojem je reč mogla izdvojiti upravo spremnost da se novo svodi i samerava već postojećem. Jednako je važno, a možda i važnije, sameravanje prošlog savremenom.

Nije ono što je bilo odgovor za ono što jeste.

Srpska književnost u olovnim

-huškačka, ultranacionalistička, podlo pragmatična u menjanju kulturnih dominant, ksenofobična, antizapadno i nedemokratski orijentisana, i šta još sve ne iz repertoara najgorih odlika ovog doba. Najvrednija i najbolja odlika srpske književnosti u vremenu koje ostaje za nama jeste da se književnost nije prepustila uticaju rdave sredine i okruženja, da nije usvajala simboličke naloge i potrebe koje je orkestrirala i koristila politika. Delovanje pojedinih pisaca u javnom životu, to je druga stvar, to je pitanje politike i poštenja, a ne književne istorije.

Dakle, osnovna odlika ovog razdoblja je ta da se samo duhovno okruženje ne može prepoznati u srpskoj literaturi. Teško je ne biti pomalo patetično srećan zbog toga. Društvo u kojem je kultura jedan tanak i sa stanovišta praktičnog života duboko prezren sloj, pokazalo je začuđujuću vitalnost, stvaralaštvo nije presahlo, a u najvećoj bedi i dezorijentaciji nizali su se novi izdavači i publikacije, prevodi i ostvarenja koja, čini se, nadilaze domete nekih drugih, obližnjih kultura - koliko su nam one uopšte poznate i koliko možemo da ih ocenimo. Upravo otpornost dopušta da se izrekne ovako smeo sud bez bojazni da će on delovati kao neka vrsta nacionalnog ponosa na koji se, upravo zbog te epohe koja je samo delimično za nama, ne bi trebalo olako oslanjati.

Uostalom, ako se nešto od pritiska čuvenog „duha vremena“ može prepoznati u literaturi, onda je to pomama srpske poezije da opeva manastire, jedan vrlo često promašen i isprazan napor da se dodvori verničkom duhu koji je odavno iz nje iščileo. Ako

Kada je o prozi reč, tu se isto može reći o izazovu rata i emigracije koji se u skladu sa duhom vremena odslikavao tek u minornim ostvarenjima, a tamo gde se dopire do dubljih književnih slojeva - kod Albaharija i Gorana Petrovića, na primer - pokazalo se da su velika književna ostvarenja ne samo moguća (i to u sasvim različitim poetičkim usmerenjima), nego i to da se ovo iskustvo već temeljno simbolički prerađuje. Ko želi da proveri ovaj sud, stoji mu na raspolaganju *Oproštajni dar* Vladimira Tasića objavljen pre nekoliko nedelja, jedno malo remek-delo srpske proze. Svejedno je da li će ono odmah biti usvojeno, ili će poslovično usporena srpska javnost prvo malo da sačeka, pa da se oduševi njegovom narednom knjigom. Delo je već tu, i ko bi umeo bolje da čita, njemu ovo ne bi promaklo.

Ako je potrebno videti da li je srpska književnost pružala otpor vremenu u kojem je nastajala, čini mi se da joj ide u prilog što se nije okrenula disidentskoj zapevci istočnoevropskih pisaca. Sa druge strane, u *Ukletoj zemlji* Svetislava Basare (pa i drami *Dolče vita*) i sramno prečutanoj knjizi Milete Prodanovića *Ovo bi mogao biti vaš srećan dan*, već je rečeno ono najbolje što se o epohi koja je za nama, kao i o nama samima iz kojih se ta epoha iznedrila - jer to nije bio virus koji dolazi spolja nego organski poremećaj samog nacionalnog bića - moralo reći. Basarin cinizam o demonima koji u skromnom broju od nekoliko stotina miliona naseljavaju ovo podneblje, i

Miletina vedra ocena istočnoevropskog stvorenja u očima sveta, za koje smo verovali da nas mimoilazi, simbolički su dometi kojima bi se mogla dičiti svaka

otresitija javnost. Ali javnost koja je bila neotporna na vladajući par poslednje decenije, a sada se tako jadno drži prema vladajućem dvojcu na početku ove decenije, naravno da nije u stanju da ove vrednosti književne imaginacije iznese u prvi plan.

Književnoistorijska ocena proteklog razdoblja, dakle, može da zabeleži da je krajem osamdesetih i početkom devedesetih - što se poklapa sa najburnijom recepcijom Pavića u svetu (1988-1993) - videla potpunu dominaciju postmodernizma u srpskoj književnosti. Ujedno, ovo je vreme velikog umiranja u srpskoj književnosti, nezabeleženog do tada, jer srpsku književnost napuštaju Kiš, Pekić, Lalić, Selenić, Bulatović. I to je na „neprirodan“ način poremetilo stvaralačke tokove srpske literature. U narednom periodu može se pratiti kakav su uspeh imala dela Radoslava Petkovića, Davida Albaharija i Gorana Petrovića, Milosava Tešića i Dragana Jovanovića Danilova, Svetlane Velmar Janković i Vide Ognjenović. Ona su toliko različita da bi bilo sasvim teško iz njih izdvojiti jednu jedinstvenu poetsku nit, ali ako se posmatraju u onom okruženju koje formiraju i druga najvrednija ostvarenja ovoga perioda, iako nisu imala toliko uspeha u javnosti kao dela pomenutih pisaca, onda se vidi da se nit sa početka decenije, uprkos nekim pritiscima i sumnjičenjima, nije prekidala, nego se nastavljala u novim oblicima. O mestu i statusu ovih dela, naravno,

**VLADISLAVA
GORDIC**

Snovi porcelanskih balerina

Literate verovatno ne znaju onu poučnu anegdotu koju je Hičkok ispričao Trifou - uveren da

mu najbolje ideje dolaze u snu, jedan scenarista je stavio olovku i papir kraj kreveta. Kad se ujutru probudio, video je da na papiru piše sledeće: „Momak se zaljubljuje u devojkicu.“

Nesumnjivo je da ideje koje noću smatramo sjajnim, izjutra često izgledaju jadno, ali ova anegdota ne treba samo da ilustruje valerijevsku nevericu u govor nesvesnog i oniričkog (mnogi bi se, makar i nerado, složili s pesnikovim uverenjem da je ono što nam prvo pada na pamet redovno - kliše). Dolazak na kraj noći i izbistravanje bunovnog, zamućenog pogleda pokazuje da su devedesete bile dugo pipanje u tami koje je rezultiralo otkrivanjem opštih mesta. Ispod ruku vajara koji obećavaju pojavljivale su se zanatski perfektna, ali kičaste porcelanske balerine, da bi potom bivale

vremenima 1988 - 2000.

odlučivače i buduće knjige koje oni budu pisali, jer se književnost uvek oblikuje unazad, ali će zavisiti i od toga kako će književnost koju budu pisali poetski biti određena u delima nove generacije koja, pomalo škrgućući zubima, ali često pravedno sumnjičeći svoje prethodnike za grehove koji leže na njihovim delima ili delovanju u kulturi, pristiže. U toj generaciji već se izdvajaju Dragan Bošković i Saša Ilić, Srđan Tešin i Slobodan Vladušić, i još nekoliko pisaca koji nagoveštavaju da se od novih ostvarenja u srpskoj književnosti ima šta očekivati. A u veličini očekivanja uvek prebiva i mogućnost razočaranja.

Tako se tek u najskorije vreme otvorila mogućnost jedne nove književne epohe, a stvar je pameti i promišljenosti hoće li ona uzeti u obzir najbolje odlike književnosti u vremenu koje joj prethodi, ili će se dijalog iscrpljivati u jetkim prigovorima. □

prolašavane ne samo remek-delom, nego i hrabrim eksperimentom.

Samozadovoljna samodovoljnost koju je srpski prozni *mainstream* tokom devedesetih pokazivao podrazumevala je pre(is)pisivanje već istrošenih ideja i promovisanje davno izvedenih eksperimenata. Ponovni pohod stvarnosnoj prozi, afirmacija visokog modernizma i reanimacija metafikcije ni u kom slučaju nisu sporni, ma koliko da su već viđeni; međutim, ignorisanje literarnosti zarad isticanja autentičnosti neoprostivo je. Da provala narcističkog dokumentarizma i reporterskog autobiografizma nema nikakve veze sa tzv. non-fiction novelom, jasno je kao dobar dan.

Opšti pad kriterijuma u devedesetim više je ponizio pisce nego literaturu, a osećaj da je romansijerska proza najviše propatila možda je subjektivan, ali time nije i sporan. Žanrovska orbita romana nedvojbeno podrazumeva spajanje nespojivog, ona vodi pored legalnih i nelegalnih pozajmica kako iz stvarnosti, tako i iz književnih rodova i vrsta - međutim, romanom se počela proglašavati i malo duža kratka priča, filozofska rasprava, feljton, pamflet, lirski refleksija... U romaneskni korpus ne bi trebalo da ude ideološki obojeno delo (bila to boja kvaziuniverzalnog humanizma ili resantimanskog mitotvorstva), u njemu nema mesta hronici i memoarima. Samo su retki osetili da je, umesto tematizovanja patriotskih ushita, umesto moralisanja sumnjive neutralnosti i iščitavanja etnopsiholoških karakteristika u Roršahovim mrljama zalud prolivane krvi, važnije progovoriti o graničnoj egzistencijalnoj situaciji i etičkim pitanjima, pozabaviti